

УДК 658

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ФАКТОРІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ю.М. Мельник, к.е.н., доцент

Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, Україна

Мельник Ю.М. Структуризація факторів в системі управління фінансовою стійкістю промислового підприємства.

У статті запропонована структуризація факторів, що впливають на забезпечення фінансової стійкості промислового підприємства. Визначені фактори, які зумовлюють неефективність системи управління промисловим підприємством. Досліджено процес банкрутства промислового підприємства та визначені основні причини його неплатоспроможності. Розглянуто основні стадії фінансової кризи промислового підприємства.

Ключові слова: банкрутство, фінансова стійкість, активи, капітал, зобов'язання, управління, неплатоспроможність, промислове підприємство

Мельник Ю.М. Структурирование факторов в системе управления финансовой устойчивостью промышленного предприятия

В статье предложена структуризация факторов, влияющих на обеспечение финансовой устойчивости промышленного предприятия. Определены факторы, которые обуславливают неэффективность системы управления промышленным предприятием. Исследован процесс банкротства промышленного предприятия и определены основные причины его неплатежеспособности. Рассмотрены основные стадии финансового кризиса промышленного предприятия.

Ключевые слова: банкротство, финансовая устойчивость, активы, капитал, обязательства, управление, неплатежеспособность, промышленное предприятие

Melnyk Yu.M. Structuring factors in the management of financial stability of the industrial enterprise.

The article suggests structuring factors affecting the financial sustainability of the industrial enterprise. The factors that cause inefficiency of the control system of industrial enterprise. The process of bankruptcy of an industrial enterprise and the main causes of insolvency. The main stage of the financial crisis of the industrial enterprise.

Keywords: bankruptcy, financial stability, assets, capital, liabilities, management, insolvency, industrial enterprise

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених питанням оцінки та управління фінансовою стійкістю промислового підприємства, практично відсутні розробки щодо структуризації факторів в системі управління фінансовою стійкістю промислового підприємства. Фінансова стійкість представляє собою багатосистемний економічний термін, який визначає неоднозначність і недостатню аргументацію його сутності, інтерпретації та систематизації, характеризує певну категорію показників, а також критерії оцінки з урахуванням галузевих особливостей функціонування промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Розробці питань системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства присвячені праці українських та зарубіжних учених: Е. Альтмана, І. Ансоффа, В. Арнольда, І. Балабанова, І. Бланка, М. Брюховецької, Ф. Бутинця, Д. Лапаєва, Є. Масленнікова, Є. Мінаєва, Є. Мниха, Ю. Пачковського, О. Редькіна, С. Романчина, Г. Савицької, В. Савчука, Р. Сайфуліна, Л. Ситника, Т. Таффлера, О. Терещенко, Є. Уткіна, Н. Мамонтової, Н. Хахонової, А. Шеремета, Р. Цифрової, Д. Чампі, А. Чернявського та інших. Питаннями макроекономічного становища займалися відомі вчені: Е. Брігхем, Дж. Кейнс, А. Лафер, К. Макконелл, А. Сміт, Д. Сакс. Окремі складові теоретичного фундаменту системи управління стабілізаційними процесами в Україні відображені в працях українських науковців-економістів: В. Геєця, А. Гальчинського, В. Захарченка, В. Пинзеніка, Ю. Сафонова, В. Юрчишина та інших.

Метою статті є теоретичне узагальнення структуризації факторів в системі управління фінансовою стійкістю промислового підприємства; дослідити процес банкрутства промислового підприємства та визначити основні причини його неплатоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження

У професійній економічній літературі важко знайти підхід щодо єдиного тлумачення поняття «фінансова стійкість», який вважають загальноприйнятним. Деякі джерела з питань фінансового аналізу це поняття розглядають як один із

показників фінансового стану підприємства, який характеризує: стан активів (пасивів) підприємства, що гарантує постійну платоспроможність; такий стан підприємства, коли обсяг його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство є платоспроможним; стан і структуру активів організації, їх забезпеченість джерелами [7].

Показники, платоспроможність та фінансова стійкість, формують основні характеристики господарської діяльності підприємства в сучасних реаліях національної економіки. Якщо промислове підприємство фінансово стійке, платоспроможне, воно має перевагу перед іншими юридичними особами того ж профілю в залученні фінансових та капітальних інвестицій, інновацій, в отриманні грошових кредитів, у виборі контрагентів і в підборі кваліфікованого персоналу. Нарешті, воно не вступає в конфлікт з державою і суспільством, так як своєчасно платить податки в бюджет, внески до соціальних фондів, заробітну плату працівникам, дивіденди – акціонерам, а банкам гарантує повернення кредитів і сплату відсотків за ними. Чим вище фінансова стійкість підприємства, тим більше воно незалежно від несподіваної зміни ринкової кон'юнктури і, отже, тим менше ризик опинитися на краю банкрутства [7].

Поняття «фінансова стійкість» підприємства багатогранно, воно більш широке на відміну від понять «платоспроможність» і «кредитоспроможність», тому що включає в себе оцінку різних сторін діяльності підприємства. У сучасній вітчизняній економічній літературі трактування сутності «фінансова стійкість» неоднозначна.

Необхідно зазначити, що більшість науковців асоціюють сутність поняття «фінансова стійкість» зі станом і структурою активів і пасивів, що ґрунтується на загальноприйнятому визначенні фінансів як системи економічних відносин, які виникають у процесі формування, розподілу та використання грошових ресурсів підприємства. Але варто зазначити, що фінанси мають під собою набагато глибший економічний зміст. Вони є «відносно самостійною сферою системи фінансів держави, що охоплює широке коло грошових відносин, пов'язаних із формуванням і використанням капіталу, доходів, грошових активів у процесі кругообігу їх коштів і виражених у вигляді різних грошових потоків» [7].

Сучасний розвиток національної економіки характеризується динамічно мінливим господарським середовищем, а також наявністю складних фінансових та управлінських проблем, що дозволяє говорити про кризові ситуації на мікрорівні. У зв'язку з цим стає актуальним використання економічного механізму, що сприятиме фінансовому оздоровленню промислового підприємства, – банкрутства, застосування процедур якого неможливе без формування аналітичної системи, яка сприятиме грамотній розробці фінансової та управлінської політики промислового підприємства, оскільки його підсистема є основою побудови ефективної

системи фінансового управління, спрямованої на досягнення тактичних і стратегічних цілей.

Банкрутство – це складний економічний процес, в системі управлінської, організаційної, фінансової та юридичної площині. Система банкрутства являє собою лише завершальний етап незадовільного функціонування промислового підприємства, якій передують стадії нормальної ритмічної роботи і фінансових ускладнень. Щоб не допустити цього, керівники підприємств повинні постійно відслідковувати динаміку змін в розвитку промислового підприємства, аналізувати фінансові показники в плані оцінки можливого банкрутства.

Банкрутство промислового підприємства являє собою результат негативного впливу на фінансово-економічну діяльність, як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. За кордоном практика банкрутства показує, що загроза фінансової нестабільності підприємства виникає в середньому на 35-40 % через зовнішніх факторів і на 80-85 % через внутрішні. При цьому, якщо промислові підприємства фактично не можуть впливати на негативні впливи зовнішнього середовища, то дія внутрішніх факторів безпосередньо залежить від ефективності управлінських рішень і якісної роботи керівників підприємства. Слід виділити неекономічні та економічні причини ліквідації підприємства як юридичної особи. До неекономічних причин, встановлених Господарським кодексом України, відносять: закінчення строку, на який було створено юридичну особу, ведення діяльності, забороненою законом та ін. Основні серед економічних причин: ліквідація підприємства враховуючи його економічну неефективність; ліквідація підприємства зважаючи на його банкрутство. Рішення про ліквідацію неефективного підприємства приймається, як правило, його власником і здійснюється у відповідності з процедурами, передбаченими Господарським кодексом України.

Проте найчастіше промислові підприємства ліквідують внаслідок їх банкрутства. Жодне з них не застраховане від цієї процедури. В умовах ринку банкрутство – це спосіб самоочищення економіки, результатом природного відбору. Ліквідуються близько 75% підприємств, по відношенню до яких застосовується Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [3].

З фінансової сторони термін неспроможності базується на критерії неоплатному. Розвиток кризи в операційній діяльності промислового підприємства супроводжується поступовою втратою платоспроможності.

Виділяємо три стадії фінансової кризи промислового підприємства:

- неплатоспроможність, тобто нездатність боржника задовольняти фінансові вимоги кредиторів у повному обсязі у встановлені строки;
- неспроможність, тобто негативна різниця суми поточних зобов'язань і оборотними активами

боржника, і суми зобов'язань боржника і ціни його майна;

— банкрутство, тобто положення промислового підприємства після винесення судового рішення про його нездатність виконувати свої фінансові зобов'язання.

З метою виявлення ознак банкрутства промислового підприємства-боржника враховуються:

— розмір грошових зобов'язань, у тому числі розмір заборгованості за передані готову продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, суми позики з урахуванням відсотків, що підлягають сплаті боржником, розмір заборгованості, що виникла внаслідок безпідставного збагачення, і розмір заборгованості, що виникла внаслідок заподіяння шкоди майну кредиторів, за винятком зобов'язань перед громадянами, перед якими боржник несе відповідальність за заподіяння шкоди життю або здоров'ю, зобов'язань з виплати вихідної допомоги та оплати праці осіб, які працюють за трудовим договором, зобов'язань з виплати винагороди за авторськими договорами, а також зобов'язань перед засновниками боржника, що впливають з такої участі [7];

— суми обов'язкових платежів без урахування штрафних санкцій, пені встановлених нормативними документами, застосування за невиконання або неналежне виконання зобов'язання неустойки (штрафи, пені), відсотки за прострочення платежу, збитки, що підлягають відшкодуванню за невиконання зобов'язання, а також інші майнові та (або) фінансові санкції, у тому числі за невиконання обов'язків по сплаті обов'язкових платежів.

Крім визначеної в законодавчому порядку неспроможності – легального банкрутства, виділяють також наступні його типи:

Економічна неспроможність. При економічній неспроможності сукупні доходи промислового підприємства не покривають його загальні витрати. Промислові підприємства, які економічно неспроможні, здійснюють свою діяльність до періоду, поки здійснюється фінансування, а їх власники погоджуються на низький фінансовий результат. У кінцевому рахунку, оскільки зазвичай фінансові вливання не надходять, активи зношуються і не заміщаються, такі підприємства або закриваються, або скорочують виробництво до стану, що забезпечує мінімальний прибуток.

Технічно-економічна неплатоспроможність – промислове підприємство розглядається як технічно неплатоспроможним, якщо воно не може задовольнити вимоги контрагентів за поточними зобов'язаннями, термін яких настає. Технічно-економічна неплатоспроможність може вказувати на тимчасовий брак ліквідних активів підприємства; тим не менш, отримавши відстрочку за платежами, технічно неплатоспроможне промислове підприємство, можливо збільшить свої доходи і зможе розрахуватися за зобов'язаннями. З іншого боку, якщо технічно-економічна неплатоспроможність є ранньою

ознакою економічної неспроможності, вона може бути тільки першим кроком до фінансового краху.

Ділова неспроможність. Це характеристика такого виду підприємницької діяльності, за якою підприємство приносить збитки своїм кредиторам при припиненні господарської діяльності. Таким чином, підприємницька діяльність визначається як неспроможною, навіть якщо вона не пройшла процедуру банкрутства.

Неплатоспроможність підприємства напередодні банкрутства. Промислове підприємство є неплатоспроможним напередодні банкрутства, якщо балансова оцінка його сукупної кредиторської заборгованості перевищує реальну ринкову вартість активів. Це більш серйозний стан, ніж технічно-економічна неплатоспроможність, тому що в загальному випадку є ознакою економічної неспроможності і нерідко веде до ліквідації підприємницької діяльності [8].

В національній економіці банкрутство крім реального може бути навмисним або фіктивним. Фіктивне банкрутство промислового підприємства являє собою ситуацію, коли у боржника при подачі заяви до суду є можливість задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі. Це робиться зазвичай з метою отримання від кредиторів відстрочки платежів чи знижки за борговими зобов'язаннями. Промислове підприємство-боржник, яке подає таку заяву, несе перед кредиторами (контрагентами) відповідальність за шкоду, заподіяну подачею такої заяви. Навмисне банкрутство суб'єкта господарювання виникає з вини власників підприємства-боржника та інших юридичних або фізичних осіб, у тому числі працівників підприємства, які мають право надавати обов'язкові для підприємства-боржника вказівки. Таке відбувається, коли зацікавлені юридичні та фізичні особи, в особистих або в інтересах інших осіб навмисне робить суб'єкта господарювання неплатоспроможним.

Національній економіці притаманні також наступні види банкрутства підприємств:

— банкрутство операційної діяльності, пов'язане з випуском неконкурентоспроможною продукцією банкрутство несумлінного менеджменту, пов'язане з людським фактором;

— банкрутство інвестиційної та фінансової діяльності – пов'язано з неефективним управлінням необоротними та оборотними активами, неефективною маркетинговою політикою;

— банкрутство власника, пов'язане з браком інвестиційних ресурсів для здійснення простого або розширеного відтворення.

Банкрутство промислових підприємств обумовлюється наступними об'єктивними та суб'єктивними причинами:

1. Умови господарювання промислових підприємств формують об'єктивні причини:

— Економічні: зменшення національного доходу; податкова та митна політика; інфляційна політика; грошово-кредитна політика; зниження рівня доходів населення та

збільшення безробіття; відсутність постійної нормативної та законодавчої бази підприємницької діяльності; уповільнення платіжного обороту; зниження рівня реальних доходів населення; зростання безробіття;

- Ринкові: монополізація ринку; істотне зниження попиту; зростання пропозиції неякісної або контрафактної продукції; зменшення внутрішнього ринку; зниження активності на фінансовому та фондовому ринку; нестабільність валютного ринку;
- Інші: політична нестабільність; негативні демографічні тенденції; стихійні лиха; військові дії.

2. Суб'єктивні причини, пов'язані безпосередньо до діяльності підприємства і залежать від самого підприємства. Ці причини також можна розділити на групи залежно від особливостей формування грошових потоків підприємства – причини, пов'язані з операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю промислового підприємства:

- Фактори операційної діяльності: відсутність ефективного використання необоротних та оборотних активів; відсутність стратегічного розвитку виробничої діяльності; відсутність алгоритму взаємодії основних господарських процесів та їх учасників; відсутність маркетингової діяльності; недостатньо диверсифікований асортимент продукції; відсутність підвищення кваліфікації виробничого персоналу, у тому числі управлінського;
- Фактори фінансової діяльності: відсутність фінансової стратегії розвитку підприємства; неефективна структура активів, капіталу та зобов'язань підприємства; відсутність системи управління ризиками на підприємстві; зростання дебіторської та кредиторської заборгованості; відсутність підвищення кваліфікації фінансового менеджменту підприємства;
- Фактори інвестиційної діяльності: велика тривалість незавершених капітальних інвестицій; неефективне використання інвестиційних ресурсів; невиконання плану запланованих обсягів фінансових результатів діяльності підприємства, відсутність фондового портфелю; відсутність підвищення кваліфікації інвестиційного менеджменту підприємства.

Фактори, що призводять до банкрутства підприємства, діляться на дві частини по відношенню до промислового підприємства:

- які не залежать від діяльності підприємства (зовнішні фактори);
- залежні від діяльності підприємства (внутрішні фактори).

Внутрішні фактори залежно від формування грошових потоків промислового підприємства

поділяються на підгрупи: пов'язані з операційною діяльністю; пов'язані з інвестиційною діяльністю; пов'язані з фінансовою діяльністю, пов'язані з інноваційною діяльністю.

Джерелами інформаційно-аналітичного забезпечення визначення впливу внутрішніх факторів є дані аналітичної системи промислового підприємства, а саме дані обліково-звітної, аналітичної та контрольної підсистем. Виділені фактори впливають на фінансово-економічну діяльність промислових підприємств різнобічно і всі вони можуть сприяти розвитку кризи, однак більший вплив на поточний фінансовий стан роблять фактори управлінської спрямованості, оскільки саме неефективність управління перешкоджає ефективному функціонуванню промислового підприємства в сучасних економічних умовах.

Саме неефективне управління поставиться до найбільш характерною для сучасних підприємств проблемою, що перешкоджає їхньому ефективному функціонуванню в умовах сформованих ринкових відносин. Ця проблема обумовлена наступними факторами:

- відсутність інноваційного розвитку промислових підприємств;
- відсутність стратегії розвитку операційної діяльності промислового підприємства;
- відсутність належної кваліфікації управлінських кадрів промислового підприємства.

Основними причинами фінансової кризи промислового підприємства визнаються фактори, що впливають на зниження виручки від реалізації готової продукції, товарів, робіт, послуг, що випереджають темп приросту зобов'язань (табл. 1).

У першому випадку зниження виручки може бути при затоваренні ринку, а також при неповерненні платежів. Випереджальний темп приросту зобов'язань спостерігається, якщо промислове підприємство здійснює неефективні довгострокові фінансові вкладення, завантажує виробництво надлишковими запасами, нарощує засоби у розрахунках, або систематично несе збитки.

Даний комплекс причин фінансової кризи характерний для всіх промислових підприємств, у яких виникають труднощі з своєчасними розрахунками за своїми зобов'язаннями. Створення аналітичної системи забезпечення фінансової стійкості дозволяє об'єднати процедури обліку, аналізу та контролю, спрямовані на постійний контроль за фінансово-господарською системою промислового підприємства, а також на виявлення та мобілізацію внутрішньовиробничих резервів для підвищення ефективності господарювання.

Таблиця 1. Причини неплатоспроможності промислового підприємства

Причини неплатоспроможності	Фактори
Отримання кредитів (довгострокових та короткострокових)	<ul style="list-style-type: none"> — довгостроковий кредит під великі проценти використаний на розвиток виробництва; — вкладення довгострокових та короткострокових кредитів у ризиковані інвестиційні проекти; — короткостроковий кредит вкладено у розширення запасів (оборотних активів), при цьому обсяг реалізації продукції знижується, знижується прибуток.
Неефективна маркетингова політика промислового підприємства	<ul style="list-style-type: none"> — невиправдане збільшення запасів матеріальних активів, без збільшення обсягу виробництва та реалізації продукції; — недостатнє вивчення та надходження нових ринків збуту продукції та ринків постачальників.
Неефективна політика представлення товарного кредиту	<ul style="list-style-type: none"> — збільшення строків та затримка в оплаті контрагентами за відвантажену продукцію; — порушення рівноваги між випуском продукції, її реалізації та представлення товарного кредиту.
Зловживання посадовими особами підприємства	<ul style="list-style-type: none"> — умисне завдання збитків.

Висновки

Таким чином, реформування національної економіки почалося і триває на тлі глибокої кризи всіх галузей діяльності. На сучасний стан промислових підприємств впливають кризові явища і процеси в національній економіці, які у свою чергу відображаються на фінансово-економічному становищі суб'єктів господарювання. Основними негативними факторами впливу на фінансову стійкість промислового підприємства є: нестабільне політичне та економічне середовище, військові дії, негативний інвестиційний клімат та відсутність фінансової підтримки промислових підприємств, нереалізований виробничий потенціал, низький рівень кадрового забезпечення,

відсутність стратегічного плану розвитку. Все це обумовило розвиток банкрутства промислових підприємств. Однак ринкова економіка неможлива без певних механізмів, які регулюють процеси виробництва, збуту і споживання товарів, робіт і послуг. Об'єктивним етапом національної економіки є постійні процеси відтоку капіталу в найбільш рентабельні види діяльності, перерозподіл власності від неефективних господарюючих суб'єктів до ефективних. На сьогоденному етапі підтримки промислових підприємств необхідно оптимізувати структуру виробничої діяльності, яка відповідала б потребам і платоспроможному попиту економічних суб'єктів діяльності.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 року N 2344-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 31, ст.440. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
4. Альтман Э. Равновесие и экономический рост / Э. Альтман; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1997. – 411 с.
5. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; сокр. пер. с англ. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
6. Бланк І.А. Фінансова стратегія підприємства / І.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2006. – 520 с.

7. Масленніков Є.І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства [моногр.] / Є.І. Масленніков. – Одеса : Прес-кур'єр, 2015. – 316 с.
8. Maslennikov E.I. Strategic assessment of the financial sustainability of the industrial enterprise : [Електронний ресурс] / E.I. Maslennikov // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 6 (16). – С. 111–115. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No6/111-115.pdf>.
9. Мних Є.В. Збалансована система інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту / Є.В. Мних // Вісн. Нац. Ун-ту «Львів. політехніка» // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку // Відповід. ред. – д.е.н., проф. О.Є. Кузьмін. – Львів, Вид-во Львів. політехніки. – 2012. – № 722. – С. 155–159.
10. Филиппова С.В. Методология управления трансформационными процессами в промышленном производстве: дис. д-ра екон. наук: 08.07.01 / С.В. Филиппова. – Нац. акад. наук Украины, Ин-т пробл. рынка и экон.-экол. исслед. – Одесса, 2006. – 494 с.

Надано до редакції 09.01.2015

Мельник Юрій Миколайович / Yurii M. Melnyk
melyura@yandex.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Структуризація факторів в системі управління фінансовою стійкістю промислового підприємства [Електронний ресурс] / Ю. М. Мельник // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 1 (17). – С. 295-300. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n1.html>